

Białystok, dnia 31 maja 2016 r.

Dr hab. inż. arch. Grażyna Dąbrowska-Milewska, prof. PB
Wydział Architektury Politechniki Białostockiej
ul. Oskara Sosnowskiego 11
15-893 Białystok
g.milewska@pb.edu.pl
tel.791-966-365

OCENA

DOROBKU NAUKOWEGO, ZAWODOWEGO, DYDAKTYCZNEGO I ORGANIZACYJNEGO ORAZ MONOGRAFII pt.:

***Kształcenie architektów na Górnym Śląsku
na tle ewolucji koncepcji edukacji architektonicznej
w związku z postępowaniem habilitacyjnym dr inż. arch. Joanny Serdyńskiej***

Podstawy opracowania:

1. Decyzja Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów z dnia 15 stycznia 2016 r.,
2. Ustawa o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r., wraz z późniejszymi zmianami (Dz.U. z dn. 2.12.2014 r.),
3. Kryteria oceny kwalifikacyjnej kadry naukowej i artystycznej (oprac. CK ds. SiTN, 2012r.)
4. Materiały przekazane przez Wnioskodawcę:
 - Monografia pt. *Kształcenie architektów na Górnym Śląsku na tle ewolucji koncepcji edukacji architektonicznej*
 - Autoreferat opracowany według wzorca Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów (Załącznik nr 1)
 - Wykaz opublikowanych prac naukowych lub twórczych prac zawodowych oraz informacja o osiągnięciach dydaktycznych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki (Załącznik nr 2, s. 1-53)
 - Kopie wybranych publikacji naukowych (Załącznik nr 2, s.54-126, 9 publikacji),
 - Dokumenty i oświadczenia potwierdzające działalność naukową, dydaktyczną, organizacyjną oraz popularyzatorską (Załącznik nr 2, strony nienumerowane).

Ogólna informacja o Habilitantce

Dr inż. arch. Joanna Serdyńska jest absolwentką Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej. Dyplom magistra inżyniera architekta otrzymała w 1989 roku, a 10 lat później stopień naukowy doktora, na podstawie rozprawy pt. *Mieszkanie i środowisko mieszkaniowe w społecznej zabudowie czynszowej*, wykonanej pod opieką promotorską prof. dr hab. arch. Janiny Klemens. Od 1990 roku do chwili obecnej jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym macierzystego wydziału. W okresie 2006-2012 sprawowała funkcję prodziekana ds. studenckich i dydaktyki.

I. OCENA DOROBKU NAUKOWEGO, ZAWODOWEGO, DYDAKTYCZNEGO I ORGANIZACYJNEGO w okresie po doktoracie

Uwagi do formalnej strony przygotowanej dokumentacji

Pod względem formalnym dokumentacja jest kompletna. Zawiera wszystkie wymagane informacje, z tym że nie zawsze dobrze uporządkowane. W Załączniku nr 2 *Wykaz opublikowanych prac naukowych i twórczych oraz informacje o osiągnięciach dydaktycznych (...)* osiągnięcia organizacyjne ujęte są w dziale dydaktyka, a wykaz prac badawczych własnych i kierunkowych - w *Wykazie innych publikacji*, w punkcie F) *Opracowania zbiorowe, katalogi zbiorów, dokumentacja prac badawczych, ekspertyz (...)*. Ponadto Autoreferat zawiera w dużej części te same treści co wspomniany wyżej *Wykaz*. Pozytywnym elementem wykazu publikacji są odsyłacze do stron, na których w Suplemencie zamieszczono pełne teksty.

1. Ocena aktywności naukowej po doktoracie

Zainteresowania naukowe Habilitantki układają się w dwa różne nurty. Pierwszym z nich (i aktualnie najważniejszym) jest problematyka kształcenia architektów, drugim (dominującym w pierwszych latach po doktoracie) - problematyka rewitalizacji struktury przestrzennej śląskich miast.

Tematyką kształcenia architektów dr Serdyńska zajmuje się od 2005 roku, kiedy to wraz z prof. Witczkiem przeprowadziła pierwsze w historii wydziału przekrojowe badania studentów WA PŚL obejmujące okres ćwierćwiecza 1978-2003. Dotyczyły one charakterystyki społecznej studentów w ujęciu statystycznym. Ich kontynuacją były badania wykonane w latach 2012 i 2013, po pierwszym cyklu kształcenia w systemie dwustopniowym, które zostały wykorzystane w monografii habilitacyjnej. Oprócz powyższych kwestii Habilitantka interesuje się także metodyką nauczania projektowania architektonicznego, ze szczególnym uwzględnieniem projektowania domów jednorodzinnych. Stosując terminologię akademicką, można powiedzieć, że pierwsza grupa zagadnień należy do sfery tzw. spraw studenckich, a druga – do sfery dydaktyki. Problematyce edukacji akademickiej architektów dr Serdyńska poświęciła 9 publikacji: *Attractiveness and Effectiveness of Studies at the Faculty of Architecture at the Silesian University of Technology* (2005), *Model w projektowaniu architektonicznym* (2011), *The methodology of concept development based on single family house design* (2012), *In the search of architectural concept* (2012), *Forma i funkcja i co z tego wynika* (2012), *Kwestia formy* (2013), *Rysunek w projektowaniu architektonicznym i opinii studentów WA PŚL* (2013), *Architecture change in post-Bologna world of higher education in Poland – case study* (2014), *Teaching and learning architecture – students' opinion towards the course of architectural design studio* (2014). Ponieważ ich kopie dołączono do dokumentacji, Recenzent może potwierdzić, że prezentują oryginalny materiał badawczy i stanowią istotne dopełnienie rozprawy habilitacyjnej, która - będąc podsumowaniem dziesięcioletnich badań nad tematem - nie mogła ująć wszystkich wątków.

Drugim nurtem zainteresowań Habilitantki, bardziej ożywionym w latach 2000-2005, są kwestie rewitalizacji tkanki urbanistycznej i architektonicznej śląskich miast. Poświęcone im badania znalazły odzwierciedlenie w 20 publikacjach. Ich problematyka ujmuje następujące zagadnienia:

- studia metodologiczne przestrzeni publicznej miast, a w szczególności placów Katowic – 10 publikacji
- renowacja, rewitalizacja i modernizacja struktur mieszkaniowych na górnym Śląsku – 6 publikacji,
- modernistyczna architektura mieszkaniowa Katowic – 4 publikacje.

W latach 2000-2015 Habilitantka aktywnie uczestniczyła w pracach badawczych finansowanych ze środków MNiSzW. Jako pracownik Katedry Projektowania Architektonicznego, a wcześniej Katedry Architektury Mieszkaniowej i Usługowej brała udział w realizacji następujących projektów: :

- 1) *Aspekty teoretyczne i projektowe architektury mieszkaniowej i użytkowej (2000-2002)*
- 2) *Aspekty teoretyczne i projektowe rozwoju architektury mieszkaniowej i usługowej. (2003-2004),*
- 3) *Nowe tendencje w architekturze mieszkaniowej i usługowej (2005-2007)*
- 4) *Architektura mieszkaniowa (2006),*
- 5) *Wybrane zagadnienia teorii i projektowania architektonicznego (2008),*
- 6) *Aspekty nowoczesności w przekształcaniu krajobrazu miast aglomeracji śląskiej na przykładzie Rudy Śląskiej (2010),*
- 7) *Projektowanie architektoniczne w kontekście zurbanizowanym na przykładzie miast aglomeracji śląskiej (2011),*
- 8) *Architektura mieszkaniowa, usługowa i przemysłowa w procesie przekształceń środowiska zurbanizowanego. Typologia, modele, projektowanie (2012-2015).*

Dorobek publikacyjny dr Serdyńskiej po doktoracie obejmuje (poza monografią będącą przedmiotem postępowania habilitacyjnego) 31 pozycji, w tym: 10 rozdziałów w książkach krajowych oraz 20 artykułów opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub wydawnictwach pokonferencyjnych (z czego 9 w języku angielskim). Jedną ze zgłoszonych pozycji - *Szlakiem modernistycznej architektury śródmieścia Katowic* - nie jest potwierdzona podaniem miejsca i formy jej wydania. Krajowe publikacje Autorki ukazały się m.in. w wydawnictwach Politechniki Krakowskiej, Śląskiej, Poznańskiej, Białostockiej.

Na zauważenie zasługuje udział Habilitantki w powstaniu i współredagowaniu 3 monografii zbiorowych z serii „Inicjacje w architekturze”, które ukazały się pod tytułami: *Model w poszukiwaniu idei projektowej, W poszukiwaniu funkcji. Postmodernizm, Analizy w poszukiwaniu form*. Wydawnictwa te powstały pozainstytucjonalnie, z inicjatywy Autorów, dając dowód pozytywnej determinacji w promocji własnych badań naukowych.

Dość zaskakującą jest konstatacja, że spośród 31 pozycji dorobku tylko 11 jest napisanych samodzielnie. 19 powstało we współautorstwie, głównie z dr Anną Kossak Jagodzińską (15 tekstów) i Jerzym Cybisem (2 teksty). Autorka ocenia swój udział w tych publikacjach na 50%.

Aktywność naukową często wyraża się średnioroczną liczbą publikacji – w tym przypadku wynosi ona 2 artykuły na rok. Ale zważywszy na duży udział prac współautorskich, po uwzględnieniu procentowego udziału autorskiego, wskaźnik ten zmniejsza się do 1,4 publikacji rocznie. Index Hirsha publikacji Habilitantki w bazie Web of Science wynosi 0.0, w bazie Publish or Perish - 2.0. W sumie wynik aktywności naukowej – publikacyjnej, mierzony powyższymi kryteriami można uznać za przeciętny.

Wygłoszenie referatów na konferencjach. Habilitantka wykazała za to bardzo dużą aktywność w rozpowszechnianiu i promocji swoich badań poprzez udział w konferencjach naukowych. Zgodnie z przedłożonym wykazem wygłosiła 26 referatów: 18 na konferencjach krajowych i 8 na konferencjach zagranicznych. Czterokrotnie uczestniczyła w międzynarodowej konferencji naukowej i warsztatach projektowych *Nowoczesność w architekturze* (2009, 2010, 2011, 2007) organizowanych przez Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, trzykrotnie w *Konferencji naukowo-technicznej Renowacja Budynków i Modernizacja Obszarów zabudowanych* (2009, 2013, 2015) organizowanej przez Uniwersytet Zielonogórski, oraz w konferencji z cyklu *Architektura v perspektive* (2011, 2012, 2013) organizowanej przez Savebni Fakulta Vysoke Skoly w Banske i Technicke Univerzity Ostrawa. Dwa razy brała udział w ICUAD

- International Conference on Architecture and Urban Design (2013,2014), organizowanej przez Epoka University w Tiranie, Albania.

2. Ocena działalności zawodowej – projektowej po doktoracie

Dorobek zawodowy dr Serdyńskiej jest raczej skromny, co jest absolutnie zrozumiałe zważywszy na pełnione przez nią ważne i absorbujące funkcje akademickie. Składa się z 12 projektów o małej skali i stopniu złożoności, takich jak: projekt zagospodarowania terenu wokół plebanii i kościoła, projekty budowy bądź rozbudowy domów jednorodzinnych i letniskowych, renowacje elewacji. Wszystkie projekty są współautorskie, przeważnie z 90% udziałem Habilitantki, zapewne dlatego że nie legitymuje się ona uprawnieniami do projektowania w specjalności architektonicznej.

3. Ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej, popularyzatorskiej i współpracy międzynarodowej

W latach 2006-2012 dr Serdyńska pełniła funkcje prodziekana ds. studenckich. W środowisku akademickim jest to funkcja bardzo istotna, z jednej strony świadcząca o dobrych relacjach nauczyciela ze studentami, z drugiej – o jego talentach organizacyjnych i pracowitości. W tym czasie WA PŚI, podobnie jak inne wydziały, wdrożył dwustopniowy program kształcenia, uzyskał notyfikację Unii Europejskiej, przystosował programy do wymagań Krajowych Ram Kwalifikacji, a ponadto otworzył nowy kierunek Architektura Wnętrz.

Do osiągnięć organizacyjnych Habilitantki z pewnością zaliczyć należy jej udział w realizacji unijnych programów Erasmus: w latach 1999-2006 był to Socrates-Erasmus, w latach 2006-2013 - LLP Erasmus, a od 2013 roku – Erasmus+. Od 10 lat dr Serdyńska jest Wydziałowym koordynatorem programu Erasmus ds. kierunku architektura i urbanistyka i przewodniczącą Komisji Kwalifikacyjnej. Od 2013 roku pełni odpowiedzialną funkcję pełnomocnika Dziekana ds. Wymiany Międzyuczelnianej Studentów i Realizacji Programu Erasmus.

W ramach programu Erasmus Habilitantka sprawowała opiekę naukową nad 33 studentami z uczelni zagranicznych w trakcie studiów na wydziale gliwickim. Odbiła też dwa wyjazdy stażowe z wykładami do Universidade da Beira Interior (Covilha, Portugalia) i Universidade de Coimbra (Portugalia) oraz uczestniczyła w międzynarodowych warsztatach i spotkaniach szkół architektury z uczelni partnerskich.

Dr Serdyńska jest promotorem 32 prac dyplomowych, co być może nie jest liczbą oszałamiającą jak na 15 lat pracy, ale warto zaznaczyć, że dwie z nich zostały nagrodzone wyróżnieniami w konkursach zewnętrznych o zasięgu lokalnym. O dobrym poziomie pracy dydaktycznej Habilitantki świadczą również 2 wyróżnienia w konkursie Projekt Roku przyznane prowadzonym przez nią projektom kursowym z przedmiotów *Projektowanie architektoniczne – domy jednorodzinne* i *Warsztaty modelowania*.

Wyrażam opinię, że w okresie po doktoracie Habilitantka wykazała się znaczną aktywnością naukową, oraz wyróżniającą aktywnością organizacyjną i dydaktyczną. Wymieniony wyżej dorobek naukowy i zawodowy w stopniu wystarczającym odpowiada wymaganiom stawianym kandydatom do stopnia naukowego doktora habilitowanego. Na podkreślenie zasługuje aktywność międzynarodowa Habilitantki, zarówno w sferze upowszechniania wyników swoich badań, jak i współpracy dydaktycznej z innymi ośrodkami europejskimi.

II. OCENA MONOGRAFII *KSZTAŁCENIE ARCHITEKTÓW NA GÓRNYM ŚLĄSKU NA TLE EWOLUCJI KONCEPCJI EDUKACJI ARCHITEKTONICZNEJ*

wskazanej przez Kandydatkę jako osiągnięcie naukowe stanowiące przedmiot postępowania habilitacyjnego.

1. Ocena formalna

Monografia ukazała się nakładem Wydawnictwa Politechniki Śląskiej w Gliwicach w 2015 roku. Recenzje wydawnicze opracowali: prof. dr hab. arch. Wojciech Bonenberg i dr hab. arch. Jan Słyk, prof. PW. Publikacja liczy 192 strony tekstu zasadniczego plus 24 strony z wykazami bibliografii, źródeł internetowych, tabel i ilustracji oraz streszczeniami w języku polskim i angielskim. W spisie bibliografii przytoczono 164 pozycje wydane drukiem, a w wykazie źródeł - 25 stron internetowych. Opracowanie zawiera 8 tabel i 54 ilustracje, do których zaliczono fotografie, rysunki, kopie dokumentów archiwalnych oraz 40 wykresów.

Uwagi do formalnej strony pracy:

Spis treści. Wymieniono w nim tylko tytuły rozdziałów i podrozdziałów pierwszego stopnia. Pominięto podrozdziały drugiego stopnia, których tytuły - ujawniające szczegółowo poruszane zagadnienia - dałyby czytelnikowi znacznie lepszy, bardziej kompletny obraz konstrukcji pracy i pozwalałyby prześledzić prawdziwy przebiegu wyводу.

Wykaz bibliografii zawiera szereg uchybień. Jest nienumerowany, co utrudnia szybką orientację w liczbie pozycji i nie zastosowano w nim podziału na druki zwarte, artykuły w czasopismach, materiały informacyjne. Do bibliografii włączono akty prawne i dokumenty uczelniane, które powinny się znaleźć w odrębnych wykazach, podobnie jak uczyniono to ze źródłami internetowymi. Niektóre pozycje bibliograficzne są niekompletnie opisane, np. brakuje wydawnictwa, redaktora (w przypadku monografii zbiorowych), numeru czasopisma, jednoznacznego wskazania, że tekst jest częścią dzieła zbiorowego (wystarczyłoby zapisać [w:]). Niekonsekwentnie podawania w takich przypadkach zakresu stron. Akty prawne opisane są niezgodnie z przyjętymi zasadami. Przykład: „Ustawa o szkolnictwie wyższym. Tekst jednolity (2011)”.

Ilustracje. W podpisach pod ilustracjami podano ich źródła tylko w przypadkach gdy nie były wykonane przez Autorkę. Niektóre ilustracje są niewyraźne (il.13-15, 20), a rozmiary il.22 znacząco za duże jak na zawarte w niej informacje. W prezentacji wykresów nie zachowano stałej zgodności koloru z określoną cechą, co utrudnia ich percepcję i analizę. Il.23 jest błędnie opisana: wykresy przedstawiają rozkład liczbowy, a nie procentowy.

Streszczenie monografii jest powtórzeniem Rozdziału 1.

2. Ocena merytoryczna

2. 1. Krytyczne omówienie zawartości pracy.

Monografia składa się z przedmowy i 6 rozdziałów. Dwa pierwsze rozdziały mają charakter wprowadzenia - zgodnie ze standardami prac naukowych zawierają omówienie stanu badań i przedstawienie celów i metodologii pracy. Merytoryczny trzon pracy stanowią rozdziały nr 3, 4 i 5, prezentujące efekty wykonanych badań. Rozdział 6 zawiera podsumowanie.

W Rozdziale 1. *Przedmiot, cel i metoda badań* Autorka informuje, że *obszarem jej badań jest kształcenie akademickie architektów, a przedmiotem – ewolucja koncepcji kształcenia architektów, w tym: jego geneza, kontekst, uwarunkowania, a także stan obecny opisany na podstawie badań przeprowadzonych w górnośląskich uczelniach kształcących architektów.* Powyższe znajduje odzwierciedlenie w

tytule monografii, z tym że w nieco innym ujęciu. Sformułowanie tytułu sugeruje, że głównym problemem badawczym jest „szkolnictwo architektoniczne” na Górnym Śląsku, przedstawione na tle, a więc w odniesieniu do, ewolucji koncepcji edukacji architektonicznej. Dalej Autorka pisze, że *przeprowadzone badanie jest studium monograficznym, a zastosowane w nim studium przypadku dotyczy kształcenia studentów czterech górnośląskich uczelni.*

Zarówno temat jaki i formuła studium monograficznego nie korespondują jednak z celami pracy określonymi jako: zdefiniowanie uwarunkowań, szans i zagrożeń kształcenia architektów, co wskazywałoby na ukierunkowanie badań na analizę aktualnej sytuacji z myślą o przyszłości, tyle że nie wiadomo czy w odniesieniu do kształcenia architektów w ogóle, czy tylko na uczelniach górnośląskich. Autorka wyjaśnia, że zamierza zrealizować założone cele przez ukazanie historii nauczania architektury w kręgu kultury europejskiej, analizę programów studiów wybranych uczelni na przestrzeni ostatnich dwustu lat, analizę skutków reformy szkolnictwa wyższego związanej z realizacją procesu bolońskiego, a także badania przemian sylwetki studentów WA PŚI w okresie 1978-2013 oraz ich opinii o procesie kształcenia.

Reasumując: Lektura rozdziału metodologicznego pozostawia wiele wątpliwości. Autorka przedstawia co prawda koncepcję pracy, ale nie uzasadnia logiki jej struktury i zasadności kolejnych zadań badawczych. Trudno zorientować się, czy głównym celem jest uzyskanie monografii nt. kształcenia architektów na Górnym Śląsku, czy też krytyczna dyskusja nad współczesnymi dylematami szkolnictwa architektonicznego. Przyjęta metodologia pracy nie zakłada strukturalnego podejścia do zagadnienia edukacji.

W Rozdziale 2. Stan wiedzy, charakteryzując stan badań Habilitantka próbuje dokonać ich usystematyzowania, wyróżniając: 1) prace przekrojowe syntetyzujące stan wiedzy na temat zawodu architekta, np. Spiro Kostoffa, 2) prace przedstawiające kształcenia architektów w ujęciu historycznym, w tym dzieła poświęcone Bauhausowi i Ecole des Beaux-Arts, 3) monografie poświęcone znanym współczesnym szkołom architektury, np. Johna Hejduka o Cooper Unon, 4) publikacje dokumentujące prowadzone kursy i warsztaty, autorstwa m.in. Rema Koolhasa, Guy’a Lafranchiego, Lebbeusa Woodsa, 5) artykuły nt. współczesnej dydaktyki architektonicznej (np. Beatriz Colominy z zespołem, W. Huntera).

Habilitantka zwraca uwagę na słabą reprezentację polskich badań w dyskursie na temat kształcenia architektów. Wymienia pojedyncze artykuły: Dariusza Kozłowskiego, Wojciecha Bonenberga, Mariana Fikusa, Stefana Wrony i in. Zabrakło w tym wykazie tekstów prof. Janusza Włodarczyka, (nota bene mieszkającego i nauczającego na Górnym Śląsku), który wielokrotnie w swoich esejach w sposób polemiczny wypowiadał się na temat nauczania zawodu architekta i architektury jako dyscypliny naukowej. Habilitantce powinna być także znana publikacja zbiorowa Nauka-Architektura –Edukacja z 2006 roku, wydana przez Politechnikę Białostocką, zawierająca wiele wartościowych artykułów na temat problemów edukacji architektonicznej oraz programów i metod kształcenia.

Do stanu wiedzy Autorka zalicza badania ankietowe wśród studentów i absolwentów oraz badania statystyczne charakteryzujące tzw. profil studenta i absolwenta. Niepotrzebnie w rozdziale prezentowane są wyniki badań statystycznych innych autorów. Jako materiał porównawczy powinny być wykorzystane w rozdziałach merytorycznych.

Rozdział 3. Kontekst poświęcony jest historii kształcenia architektonicznego od czasów najdawniejszych do czasów obecnych oraz zmianom w koncepcjach i programach nauczania akademickiego. Zawartość merytoryczną rozdziału trafniej oddawałby tytuł: *Historia kształcenia architektonicznego i ewolucja koncepcji kształcenia.*

Rozdział składa się z 4 podrozdziałów, z których pierwszy (3.1), przedstawiający encyklopedycznie historię szkolnictwa akademickiego, jest zdaniem Recenzenta zbyt techniczny. Natomiast pozostałe 3 podrozdziały: *Kształcenie architektów*, *Współczesne uwarunkowania* i *Dylematy* należą do najciekawszych, pod względem poznawczym, partii rozprawy. Ich opracowanie wymagało pogłębionych studiów literaturowych i mozolnych kwerend zasobów internetowych.

W podrozdziale 3.2. *Kształcenie architektów* Autorka zasadnie selekcjonuje wątki, wyodrębniając etapy „kamienie milowe” w ewolucji nauczania zawodu. Są to: kształcenie przed-instytucjonalne, L’Ecole des Beaux-Arts, Bauhaus oraz czasy powojenne, rozumiane jako okres lat 60.- 80.

Zdecydowanie najlepiej opracowany jest tekst dotyczący okresu przed-instytucjonalnego, w dużej mierze bazujący na traktacie Spiro Kostoffa. Jest on barwną opowieścią nasyconą szczegółowymi informacjami, wykazującą swobodne poruszanie się Autorski w obszarze wiedzy z zakresu historii architektury. Równie sprawne przedstawiono model edukacji architektonicznej w XIX-wieku, zakładający, że architektura jest kombinacją sztuk pięknych, budownictwa i historii sztuki. Warto zauważyć, że w uchodzącej za wzór takiego modelu Akademii Architektury w L’Ecole des Beaux-Arts, kształcenie akademickie suplementowane było opłacanymi przez studentów praktykami w „atelierach”.

Nowy model kształcenia, uwzględniający zmieniającą się rzeczywistość społeczno-gospodarczo-techniczną zaproponował na początku XX wieku Bauhaus – uczelnia, która funkcjonowała zaledwie 15 lat, ale wywarła największy wpływ na kształcenie studentów architektury w minionym stuleciu. Autorka słusznie ujawnia, że w szkole istniały różnice poglądów na temat programu i metod kształcenia. Za czasów dyrekcji W. Gropiusa najważniejsze było połączenie rzemiosła, sztuki i techniki oraz łączenie teorii z warsztatami, a za czasów J. Meyera – priorytet uzyskało podejście kooperatywne, współpraca w zespołach interdyscyplinarnych i ideologiczne ukierunkowanie na tworzenie architektury funkcjonalistycznej, dostosowanej do potrzeb użytkowników, racjonalnej pod względem technologicznym i ekonomicznym. Przydałoby się podsumowanie tematu Bauhausu w postaci zdefiniowania zasad, które najczęściej były aplikowane w przyszłych programach studiów.

Lata 60. i 70., wyznaczają kolejny etap w historii szkolnictwa architektonicznego, o tyle ważny w prezentacji uwarunkowań, że w tym czasie już funkcjonowało kształcenie architektów w Politechnice Śląskiej. Autorka przedstawia go jako czas rewolucyjnego fermentu na uczelniach Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych, nie odnosząc się jednak do sytuacji w Bloku Wschodnim. W swym wywodzie koncentruje się na ideologii radykalnej pedagogiki, która zaowocowała koncepcjami nowych rozwiązań w systemie edukacji. Ich intencją było większe otwarcie szkół architektury na międzynarodową współpracę i wymianę informacji, eksperymenty dydaktyczne, zatrudnianie architektów-praktyków oraz przekraczanie granic dyscypliny poprzez wnikanie w przestrzeń społeczną, ekonomiczną i polityczną. Tylko część nowatorskich koncepcji została zrealizowana, jak np. powołana przez Giancarlo de Carla i funkcjonująca do dziś platforma International Laboratory of Architecture and Urban Design. Autorka wspomina też o koncepcji mobilnych struktur akademickich Cedrica Price’a, projekcie kontrszkoły Global Tools, działalności Grupy Texas Rangers w University of Texas, a także o fenomenie Architectural Association School of Architecture w Londynie - znanej z krytyki instytucjonalnego systemu edukacji, w której studenci z całego świata kształceni są przez międzynarodowe grono pedagogów wg ich autorskich programów nauczania. Pod względem poznawczym tekst jest bardzo ciekawy, gdyż mówi o wydarzeniach niedawnych, a mało znanych, ale w warstwie interpretacyjnej jest zbyt uzależniony od publikacji źródłowych (B. Colominy z zespołem: *Radical Pedagogies*, (w:) *Architectural Review*, 2012) przejmując ich terminologię i specyficzny sposób narracji. Niektóre określenia, jak np. *odrzuć szkoła architektury*, *partyzantka edukacyjna*, czy *transformowanie architektów w agentów politycznych* są bardzo barwne i poniekąd trafne, ale w pracy naukowej powinny być ujęte co najmniej w cudzysłów. Tekst jest niestety niezbyt starannie zredagowany; zdarzają się w nim powtórzenia, małe

„wpadki” (np. dwukrotnie śródtytuł *Krytyka dyscypliny*) i niezręczności wynikające z bezpośredniego tłumaczenia tekstu angielskiego.

W Podrozdziale 3.3. *Współczesne uwarunkowania* sprowadzone są do przedstawienia regulacji w obszarze europejskiego szkolnictwa wyższego, wprowadzonych w ramach „procesu bolońskiego”. Do najistotniejszych, dotyczących edukacji architektów należą: wprowadzenie dwustopniowego systemu kształcenia, harmonizacja programów nauczania poprzez dostosowanie ich do unijnych wytycznych zawartych w Dyrektywie 2005/36/WE. Niepotrzebnie w podrozdziale rozwinięto wątek Polskiej Komisji Akredytacyjnej.

Zamykający Rozdział 3 obszerny **podrozdział 3.4. *Dylematy***, odnosi się zdecydowanie do czasów współczesnych i wobec bardzo formalnego potraktowania w poprzednim podrozdziale aktualnej sytuacji w szkolnictwie architektonicznym, stanowi właściwe jej omówienie. Autorka podejmuje dyskusję na wybrane tematy związane z systemem i programem kształcenia, formułując następujące pytania: *Studia jednolite czy dwustopniowe?, Tradycja czy alternatywa?, Projekt dyplomowy czy praca badawcza?, Praktyka, Technologia informacyjno-komunikacyjna, Kształcenie przez całe życie.*

W dyskusji o zasadności studiów dwustopniowych używa jednak tylko argumentów krajowych dyskutantów, formułowanych na podstawie polskich doświadczeń po pierwszym pełnym cyklu studiów. Jak można się było spodziewać, opinie są negatywne, kwestionujące podstawowy cel reformy, jakim było zwiększenie mobilności studentów. Zdaniem recenzenta na rzetelne oceny jest jeszcze za wcześnie, a ponadto warto poznać, jak kwestia ta oceniana jest w innych krajach.

Dylemat tradycja czy alternatywa nadal jest aktualny, ale w postaci mniej radykalnej niż w latach 60.-tych., kiedy kontestowano tradycyjne struktury uniwersyteckie. Nowe, eksperymentalne programy i formy nauczania, tworzenie pracowni badawczo-projektowych firmowanych przez star-architektów, możliwość wybierania kursów przez studentów – wszystko to ma miejsce także w uczelniach z długoletnią tradycją, o czym świadczą przytoczone przykłady TU Gratz, TU Delft, ETU Zurich. Rzecz więc nie w tworzeniu alternatywnych szkół, a alternatywnych modeli kształcenia, co zdaje się sugerować Autorka, powołując się na publikacje innych badaczy, głównie W. Huntera (2012, *Alternative routes for Architecture*). Zasadnie też argumentuje, że o ile trwające dłużej studia I stopnia powinny być prowadzone w środowisku akademickim, to studia II stopnia, o dużo luźniejszym scenariuszu kształcenia mogą być prowadzone w otoczeniu bardziej przypominającym miejsce pracy. Za Hunterem przywołuje idące w tym kierunku koncepcje: London Boroughs (będącej formą think-tanku) i The London School of Architecture, która ma kształcić tylko studentów studiów II stopnia w ten sposób, że w ciągu pierwszego roku odbywać będą praktykę, a w trakcie drugiego wykonywać pracę dyplomową poprzedzoną badaniami w realnym środowisku urbanistycznym.

W dyskusji o formie pracy dyplomowej nie uwzględniono faktu, że w systemie dwustopniowym studenci wykonuje dwie prace: inżynierską i magisterską, w stosunku do których można i należy różnicować wymagania. Przytaczane są tylko opinie z lat 90. (K. Gewertza i S. Lavin) formułowane w sytuacji kiedy obowiązywały jednolite studia magisterskie. Spór o to czy dyplom powinien być pracą badawczą, czy kolejnym projektem, jest już chyba rozstrzygnięty – jest połączeniem ich obu, ponieważ faza badań powinna poprzedzać fazę projektowania. Z opisywanych eksperymentów dydaktycznych związanych z pracą dyplomową najbardziej inspirującym jest przykład Rural Studio na Uniwersytecie w Auburn, gdzie praca dyplomowa tematycznie związana z lokalnym środowiskiem, wykonywana jest zespołowo, a przygotowujące do niej badania uwarunkowań społecznych, kulturowych i przestrzennych prowadzone są od pierwszych lat studiów.

Reasumując krytyczne omówienie Rozdziału 3, uważam, że zawarty w nim materiał badawczy wnosi nowe elementy wiedzy i mimo wybiórczego przedstawienia współczesnych koncepcji i pojedynczych eksperymentów w sferze edukacji architektonicznej, daje przekrojowy obraz kształcenia architektów w kręgu kultury europejskiej. Pozwala dostrzec długookresowe trendy oraz zmieniające się uwarunkowania jakim podlega edukacja. Zbyt słabo podkreślono coraz silniejszy związek kształcenia z badaniami i praktyką (*Research by design*). Pewien niedosyt budzi brak syntezy w postaci próby usystematyzowania współczesnych modeli kształcenia i ich oceny wg wyselekcjonowanych kryteriów.

W Rozdziale 4. *Kształcenie architektów na Górnym Śląsku* zastosowano dwa ujęcia tematu: historyczne i analityczne. W podrozdziałach 4.1-4.5 przedstawiono historię kształcenia architektów na Górnym Śląsku z odniesieniem się do „prapoczątków” upatrywanych w Politechnice Lwowskiej, natomiast w podrozdziale 4.6, kończącym prezentację, zawarto analizę porównawczą programów nauczania od roku akademickiego 1933/34 (na Politechnice Lwowskiej) do roku akademickiego 2013/14 (na wszystkich uczelniach śląskich prowadzących kierunek architektura i urbanistyka).

W części „historycznej” przyjęto chronologiczne uporządkowanie materiału i zasadną periodyzację. W dużym uproszczeniu historia kształcenia architektów na Górnym Śląsku przedstawia się następująco: w 1945 roku na bazie Politechniki Lwowskiej powstaje Politechnika Śląska, która w 1949 roku rozpoczyna kształcenie architektów na Wydziale Inżynieryjno-Budowlanym. W roku 1977 wyodrębnia się samodzielny Wydział Architektury, który przejmując prowadzenie kierunku architektura i urbanistyka, a na przełomie XX i XXI wieku kierunek ten zostaje otwarty w kilku nowych uczelniach: Politechnice Opolskiej, PWSZ w Nysie i PWSZ w Raciborzu.

W opisie poszczególnych etapów dają się zauważyć dysproporcje zarówno w zakresie poruszanych wątków, jak i objętości materiału. Najszerzej i najdokładniej przedstawione są „Lwowskie prapoczątki”, których charakterystyka znacznie wykracza poza tematykę kształcenia, oraz pionierski okres funkcjonowania Politechniki Śląskiej. Skromnie i dość powierzchownie przedstawione są natomiast czasy po uzyskaniu samodzielności wydziału oraz okres współczesny. Godny uznania jest szacunek Autorki do tradycji i dokonań minionych pokoleń, przejawiający się w eksponowaniu tezy o kontynuowaniu dorobku Politechniki Lwowskiej przez Politechnikę Śląską, ale w pracy naukowej należy zachować obiektywizm, a najlepiej po prostu te same zasady prezentacji i kryteria oceny. Trudno bowiem zrozumieć dlaczego sporo miejsca poświęcono charakterystyce nauczycieli akademickich wywodzących się ze środowiska lwowskiego, natomiast zupełnie pominięto ich następców. Tym bardziej, że Autorka nie miała obiekcji w przedstawianiu pracowników – założycieli nowych szkół. Zastanawia także, dlaczego kształcenie architektów na gliwickim Wydziale Architektury nie zostało scharakteryzowane wg takiej samej formuły, jaką przyjęto w poprzednim rozdziale w przypadku Bauhausu, czy innych współcześnie działających europejskich szkół architektury. W zaprezentowanym ujęciu jawi się on jako organizacja bez charakteru, bez osobowości wśród kadry dydaktycznej, a przecież wiemy, że tak nie jest. WA PŚL znany jest z zaawansowanych prac na temat metodologii badań naukowych, w tym metod oceny środowiska zbudowanego. O wykorzystaniu ich w dydaktyce piszą pracownicy wydziału, np. Agnieszka Baron w artykule *Student architektury jako współtwórca swojej szkoły – programowanie funkcjonowania budynku Wydziału Architektury jako narzędzie dydaktyczne i element zmian systemowych funkcjonowania instytucji*. Główną specyfiką wydziału, wynikającą z lokalizacji w regionie górniczym, są podejmowane w pracach badawczych, a także w pracach studenckich tematy: zagospodarowania obszarów poindustrialnych, rewitalizacji górniczych zespołów mieszkaniowych z uwzględnieniem stylu życia i tradycji lokalnej społeczności. Czyż nie takie społeczno-kulturowe podejście stosowano w chwalonym Rural Studio, czy włączanie studentów do prac badawczych nie uznano za wyróżniającą cechę prowadzonego przez Koolhaasa bloku dyplomowego?

Odnosząc się do treści dotyczących okresu kształcenia architektów tylko przez Wydział Architektury, lekką konsternację wywołuje stwierdzenie o niemożności przedstawienia planu i programu studiów z drugiej połowy lat 70. kiedy obowiązywał skrócony cykl 4,5 letni z powodu zniszczenia dokumentów archiwalnych. Jeżeli takie informacje były rzeczywiście niezbędne dla wyводу, prawdziwy badacz powinien je zdobyć innymi sposobami, np. korzystając z indeksów osób studiujących w tym czasie. A w tym przypadku wystarczyło sięgnąć po jakikolwiek plan studiów z okresu 1973-1980.

Pomimo niekompletności danych, przeprowadzone w podrozdziale 4.6 badania porównawcze programów studiów na kierunku architektura na przestrzeni lat 1933-2013 mają znaczący walor poznawczy i dowodowy. Pozwoliły na określenie głównych tendencji zmian jakościowych i ilościowych. Do zmian jakościowych zaliczam: przejście od przedwojennego modelu, w którym występował podział na 2 lata studiów ogólnych (obejmujących przedmioty podstawowe) i 2 lata studiów kierunkowych, do systemu studiów jednolitych magisterskich, a następnie wdrożenie systemu studiów dwustopniowych – inżynierskich i magisterskich. Związane z nimi zmiany ilościowe polegały na stopniowym zmniejszaniu liczby godzin zajęć w ogóle, a zwłaszcza w zakresie przedmiotów podstawowych, budownictwa ogólnego i sztuk plastycznych. Trudno w pełni zgodzić się z wnioskiem Autorki o zmniejszaniu się liczby godzin z projektowania architektonicznego, ponieważ od roku 1950 de facto nastąpił ich podział na projektowanie architektoniczne i urbanistyczne. Aktualnie (wg tabeli 4) na studiach I i II stopnia mamy łącznie 1165 godzin projektowania architektonicznego i urbanistycznego, w roku 1950 było ich 1005, a w okresie międzywojennym - 840.

Reasumując: zawartość merytoryczna Rozdziału 4 nie daje pełnego, monograficznego obrazu kształcenia architektów na Górnym Śląsku, ponieważ koncentruje się tylko na zagadnieniach historyczno-organizacyjnych i programie studiów sprowadzonym do kwestii liczby godzin w poszczególnych grupach przedmiotów. Niezaprzecalną wartością przeprowadzonych badań jest porównanie programów studiów na kierunku architektura na przestrzeni lat 1933-2013. Brakuje jednak szeregu wątków, które pozwoliłyby pełniej i bardziej prawdziwie przedstawić specyfikę dydaktyczną jednostek kształcących, zwłaszcza wiodącego Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej. Zdaniem Recenzenta Autorka powinna, przynajmniej we wnioskach kończących rozdział, odnieść się do relacji pomiędzy kształceniem architektów na Górnym Śląsku a trendami zauważonymi w europejskim szkolnictwie architektonicznym.

Rozdział 5. Studium przypadku przedstawia badania własne Habilitantki, przeprowadzone w środowisku czterech szkół architektonicznych Górnego Śląska. Ze względu na przedmiot badań, zastosowane techniki badawcze i zakres ich wykonania, badania dzielą się na dwie grupy. W jednej z nich przedmiotem badań była sylwetka studenta, w drugiej – opinie studentów na temat kształcenia.

Badania sylwetki studenta przeprowadzono dwukrotnie, w 2005 roku (na wyselekcjonowanej reprezentacji 375 absolwentów WA PŚI z roczników 1978-2003) oraz w 2014 roku wśród 188 absolwentów wszystkich górnośląskich szkół architektury. Dane pochodziły z kwestionariuszy osobowych, będących częścią dokumentacji każdego studenta. Analizy miały charakter statystyczny, a uzyskane wyniki pozwoliły scharakteryzować strukturę studentów według takich cech, jak: płeć, miejsce zamieszkania wg liczby mieszkańców, zawód rodziców, typ ukończonej szkoły średniej, wiek w chwili immatrykulacji, czas trwania studiów. Ciekawy aspekt porównawczy badań przeprowadzonych w różnych okresach został ograniczony przez fakt, że ze względu na zmianę formularzy osobowych, nie we wszystkich kategoriach pytań uzyskano materiał porównawczy. Tym mankamentem obarczone są także wykonane tylko w roku 2013 badania uzupełniające, dotyczące: inspiracji do podjęcia studiów, planów na przeszłość i preferencji co do miejsca zatrudnienia. Mimo tych niedoskonałości badania można uznać za prawidłowo przeprowadzone i zinterpretowane. Pozostaje jednak pytanie o ich zasadność i

przydatność z punktu widzenia celów pracy. Informacje o profilu społecznym studentów i o tym, że powstanie nowych wydziałów architektury w mniejszych miastach przyczyniło się do większej reprezentacji młodzieży z mniejszych ośrodków miejskich i ośrodków wiejskich są z pewnością cenne dla kształtowania polityki edukacyjnej, dla nauk o społeczeństwie, ale nie przyczyniają się do rozwoju dyscypliny architektura i urbanistyka.

Badania służące poznaniu opinii studentów na temat programu studiów oraz ich stosunku do metod stosowanych we wstępnej fazie projektowania architektonicznego, przeprowadzono w latach 2013-2014, wykorzystując specjalnie opracowane przez Habilitantkę formularze ankietowe. Zgodnie z deklaracją Autorki wzięło w nich udział 526 studentów studiów I stopnia z czterech szkół architektury, ale prezentowane wyniki wskazują na 202-207 respondentów.

Pytania odnoszące się do programu studiów dotyczyły: zgodności elementów programu (bloków tematycznych) z zainteresowaniami studentów, oceny udziału godzinowego poszczególnych form zajęć (wykładów, seminariów, zajęć projektowych, itd.), oceny liczby godzin przypisanych poszczególnym blokom tematycznym, wskazania cech i umiejętności rozwijanych w czasie studiów oraz sposobów korzystania z Internetu. Uzyskane wyniki można w skrócie zinterpretować jako pozytywną ocenę wszystkich elementów programu studiów i przeznaczonego na nie czasu zajęć, ze wskazaniem na zbyt mały udział zajęć z komputerowego wspomaganie projektowania, oraz potrzebę szerszego uczestniczenia w konkursach i warsztatach studenckich oraz kołach naukowych. W ramach wolnych głosów studenci opowiadali się za studiami łączącymi teorię z praktyką, zatrudnianiem młodych aktywnych architektów, zapraszaniem znanych projektantów na wykłady. Zdaniem recenzenta wyniki ankiet świadczą o potrzebie prowadzenia alternatywnych, w stosunku do tradycyjnych, form zajęć i większej otwartości środowiska akademickiego na współpracę z dydaktykami i praktykami spoza wydziału.

Kolejny zestaw pytań w ankiecie dotyczył nauczania koronnej grupy przedmiotów - projektowania architektonicznego. Tym razem Autorce chodziło o poznanie: czy i w jaki sposób studenci wykorzystują Internet w opracowaniu projektu architektonicznego, jakie ich zdaniem cechy osobowościowe oraz elementy wiedzy i umiejętności są niezbędne w projektowaniu, jak poszukują koncepcji, jakimi technikami posługują się w zobrazowaniu pierwszej wizji projektu. Interesowało ją również jak studenci postrzegają cechy istotne w odbiorze i ocenie projektu oraz rolę nauczyciela w jego prowadzeniu. Badania pozwoliły stwierdzić, że w ocenie studentów najbardziej przydatne w projektowaniu architektonicznym są: znajomość zagadnień technicznych i biegłość w posługiwaniu się programami komputerowymi. Są one cenniejsze niż znajomość metodyki i strategii projektowania, historii i teorii architektury, a także znajomość wyników badań społecznych dotyczących przedmiotu projektu. W procesie poszukiwania koncepcji projektowej studenci są indywidualistami, niechętnie współpracującymi z innymi. W nauczycielach cenią osobowość i umiejętność inspirowania. Choć Autorka nie wyjaśnia w jakim praktycznym celu prowadzone były te badania, ich wyniki z pewnością mogą być przydatne w pracy nad doskonaleniem metodologii nauczania.

Reasumując: przeprowadzenie oryginalnych, pionierskich badań własnych, służących poznaniu nieeksplorowanego pola badawczego jest zawsze pozytywnym elementem dyskursu naukowego. Uzyskane dane mogą być materiałem porównawczym dla innych badaczy. Z punktu widzenia celów niniejszej pracy, a przypomnijmy że są to *szanse i zagrożenia kształcenia architektów*, wątpliwości co do zasadności budzą kryteria zastosowane w badaniach tzw. sylwetki studenta. Bardziej celowe i przydatne okazują się badania opinii studentów o sposobie ich kształcenia, ponieważ dostarczają cennych informacji „zwrotnych”, pozwalających weryfikować programy i metody nauczania.

Rozdział 6. Podsumowanie przynosi zgrabną rekapitulację wcześniejszych wniosków oraz skromne Autorskie refleksje i oceny, połączone z pierwszą próbą odniesienia sytuacji w uczelniach górnośląskich do ogólnych trendów we współczesnym kształceniu architektów.

2.2. Ocena wartości naukowej rozprawy

pod kątem wymagań określonych w art. 16 i 17 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz w Komunikacie Nr 2/ 2012 Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów.

Pomimo wielu uwag i wątpliwości zgłoszonych w trakcie krytycznego omówieniu zawartości rozprawy dr Joanny Serdyńskiej pt.

Kształcenie architektów na Górnym Śląsku na tle ewolucji koncepcji edukacji architektonicznej, w ostatecznej konkluzji uważam ją za pracę wartościową i inspirującą, w stopniu dostatecznym spełniającą wymagania ustawowe. O takiej opinii zdecydowało zestawienie mocnych i słabych stron pracy, które w moim odczuciu się równoważą, ze wskazaniem na stronę pozytywną.

Doceniam podjęcie problematyki, która co prawda nie należy do ścisłego obszaru wiedzy z dyscypliny architektura i urbanistyka, ale jest z nią związana. Tematyka kształcenia architektów nie cieszy się zainteresowaniem polskich badaczy. Recenzowana monografia będzie zatem uzupełnieniem luki w krajowej literaturze. Tym bardziej cennym, że Habilitantka proponuje wieloaspektowe ujęcie tematu, odkrywając niejako bogactwo tworzących go zagadnień i wartych badania wątków. W tym właśnie dostrzegam „inspirujące” znaczenie rozprawy.

Do mocnych stron pracy zaliczam jej niezaprzeczalne wartości poznawcze. Materiał badawczy dotyczący ewolucji modeli edukacji architektonicznej wnosi nowe elementy wiedzy i mimo wybiórczego przedstawienia współczesnych koncepcji i tendencji, dają przekrojowy obraz kształcenia architektów w kręgu kultury europejskiej.

Oryginalnym wkładem własnym Habilitantki są jej badania w środowisku szkół architektury na Górnym Śląsku. Opracowana metoda badań ankietowych może być wykorzystana przez badaczy w innych i dostarczyć materiałów porównawczych, upoważniających do dalej idących wniosków.

Mimo niezaprzeczalnych walorów, rozprawa ma też słabe strony. Struktura pracy sprawia wrażenie częściowo zaprojektowanej, podporządkowanej procesowi dowodowemu, a częściowo wynikowej, dostosowanej do posiadanego materiału. Habilitantka nie patrzy na problematykę edukacji w sposób kompleksowy i strukturalny - wybiera niektóre, niekoniecznie najważniejsze, jej aspekty. Zbyt słabo wykorzystuje metody analityczne, które mogłyby być pomocne w opracowaniu porównań, syntez, czy np. usystematyzowaniu współczesnych koncepcji kształcenia. Niedosyt pozostawia brak dyskursywności, np. przedstawienie edukacji architektów na Górnym Śląsku bez odniesienia do trendów zauważonych w europejskim szkolnictwie architektonicznym. Podobnie za mało wyraziście Autorka wyraża własne stanowisko; definiuje problemy – dylematy, ale nie wskazuje proponowanych przez siebie kierunków rozwiązań.

III. KONKLUZJA KOŃCOWA

Opiniowana rozprawa habilitacyjna, pomimo wskazanych mankamentów, zawiera wątki, które stanowią wkład do rozwoju dyscypliny architektura i urbanistyka. Osiągnięcia naukowe po uzyskaniu stopnia doktora, jak również wyróżniająca aktywność organizacyjna dr Joanny Serdyńskiej stanowią wystarczającą, w świetle obowiązujących przepisów, podstawę do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego.

